

VÝCHOVA V RODINĚ

Zora Syslová

OBSAH

1. Rodina jako systém, její struktura 4.10.
2. Výchovné styly 11.10.
3. Funkce rodiny 18.10.
4. Členové rodiny jako vychovatelé 25.10.
5. Význam rodinného prostředí pro rozvoj osobnosti dítěte, vnitřní a vnější podmínky rodinné výchovy 1.11.
6. Nové jevy v současných proměnách rodinného života 8.11.
7. Postavení dítěte v rodině dříve a v současnosti 15.11.
8. Právní postavení rodiny 22.11.
9. Mateřská škola jako doplněk výchovy v rodině 29.11.
(6. a 13.12.)

Požadavky na zápočet

- Vypracování seminární práce: Koncept knihy (výběr z doporučené literatury)
- Rozsah práce do 5 stran
- Odevzdání práce v termínu do **27.11.2010**

Kritéria pro hodnocení jsou:

- Schopnost shrnutí nejdůležitějších myšlenek jednotlivých kapitol
- Dodržení rozsahu práce a termínu odevzdání

1. Rodina jako systém

Prvky systému – lidé ve VZÁJEMNÝCH INTERAKCÍCH (ne lidé sami)

Chování každého jednotlivce ovlivňuje ostatní.

System má své subsystemy (děti, prarodiče...) = „porucha“ v jednom ovlivňuje celý systém.

RODINA (mikrosystém) =
ŠIRŠÍ SPOLEČENSTVÍ (mezosystém) =
SPOLEČNOST (makrosystém)

Změny systému:

KONTINUÁLNÍ
(pozvolné – stárnutí)

DISKONTINUÁLNÍ
(události - rozvod)

Struktura rodiny

Uplatňuje se v ní působení:

- Otcovské
- Mateřské
- Sourozenecké
- Prarodičovské

Přijetí dítěte

Mateřská láska = OMYL

Výzkumy:

- škála postojů matky k dítěti (Dytrych, Matějček, Schuller, 1975) – od krajního odmítnutí, přes mírnější formy odmítání, k podmíněné akceptaci až po krajní přijetí – tzv. „vymodlené dítě“
- „hospitalismus“ – děti vyrůstající mimo domov (6 – 15 měsíců je kritické období)
- studie 4 okruhů rodin – z nechtěného těhotenství, z rodin otců – alkoholiků, narozených dětí mimo manželství a dětí rozvedených rodičů. Tato skupina dopadla nejlépe, protože v nejtěplejším dětství vyrůstali děti v harmonickém prostředí a ani deprese při rozvodu na dítě neměla tak velký vliv (70. a 80. léta)

Raný vztah dítěte s matkou

1. Předpoklady pro harmonický socioemocionální psychický vývoj
 - Pro malé dítě je vztah s matkou klíčovým vztahem
 - Intuitivní rodičovství
 - Prvotní komunikace:
 - Neurohumorální spojení
 - Smyslová komunikace
 - Emocionální komunikace
 - Protó-sociální chování dítěte
 - Reflexivní úsměv dítěte
 - Mateřská senzitivní perioda

Raný vztah dítěte s matkou

2. Rozvoj synchronní a asynchronní komunikace matka – dítě

- Význam první poporodní hodiny
- Do rozvoje synchronizace zasahuje případné odloučení
- Pozitivní atmosféra pro vzájemnou komunikaci
- Choreografie společných aktivit
- Sání novorozence má tři komponenty: motorický
chuťový
zažívací

Raný vztah dítěte s matkou

3. Co ovlivňuje harmonii a vyváženost rané interakce matka – dítě?

- Disponovanost dítěte: kvalita a funkčnost smyslů, schopnost celého jeho organismu vyrovnávat se s nároky po narození
- Disponovanost matky: osobnostní zralost, připravenost pro mateřství, postoj vůči dítěti, převzaté výchovné principy a praktiky. Schopnost empatie, temperament, motorická koordinace, sebedůvěra a momentální biopsychosociální situace (zdraví ženy, přiměřená zátěž, odpočinek, příznivé přijímání okolím, ekonomická situace, počet dětí, o které musí pečovat, závislost na drogách)

Raný vztah dítěte s matkou

4. Možné důsledky kvality prvotního kontaktu dítěte s matkou pro jeho další psychický vývoj

Vnitřní modely (J.Bowlby došel k závěru, že na konci 1.roku má dítě základní znalosti o blízkém prostředí a další roky mu umožní tyto poznatky organizovat do „vnitřních modelů“, včetně obrazu sebe sama a matky.

Během prvních let se vytvoří určitý typ vazby dítěte s matkou:

- Vazba jistá
- Vazba úzkostná – nejistá, vzdorující
- Vazba vyhýbavá – úzkostná, nejistá

Komplementarita vztahu mezi JISTOU vazbou a samostatností dítěte
(M.S. Ainsworthová aj.Bowlby -1950 Londýn)

2. Výchovné styly v rodině

- 1) **Tradiční** - uspokojování potřeb dítěte
- 2) **Moderní** - důraz na právo jedince realizovat vlastní očekávání
- 3) **Hledající** - vrací se k přírodě, k přirozenému, akcentují psychický vývoj dítěte

Šulová, 2005

Tradiční styl výchovy

- tzv. „dítěcentrismus“
- rodiče věnují maximální zájem a péči dítěti
- veškeré potřeby dítěte (materiální i vztahové) a jejich uspokojování je prvořadé
- tento výchovný přístup se vyskytuje u materiálně labilnějších společenství, které se snaží zajistit především svoji budoucnost maximální péčí o děti a jejich rozvoj.

Moderní styl výchovy

- důraz na právo jedince realizovat vlastní očekávání
- rodiče vnímají dítě jako součást jejich života, jako znak jejich úspěchu genetického i výchovného
- očekávají bezproblémový vývoj dítěte, úspěch v životě
- pečlivě se připravují na rodičovství, občas ve svých plánech a každodenní realitě zapomínají na spontánnost, emoce, vzájemnost
- někteří z nich přetěžují děti různými zájmovými aktivitami, rané dětství vnímají jako velkou časovou investici na úkor své kariéry a vlastního volného času
- sledují výsledky výzkumů zaměřených na raný vývoj, jednak proto, aby je maximálně integrovala do vlastního života, a též je velmi zajímá, jak lze nahradit vlastní absenci (fyzickou či psychickou): zda lze dítě umístit do předškolního zařízení bez jeho vývojové újmy, jak má vypadat čas trávený s dítětem, aby přinášel ovoce (speciální programy, PC programy), jaké kvality má mít „paní na hlídání“ a podobně.

Hledající styl výchovy

- rodiče akcentují pouto dítěte k matce a rodičům jako základní vztah pro vývoj psychiky dítěte
- raná interakce rodiče s dítětem je zajímavá z hlediska její přirozené podstaty
- vrací se k přírodě, k přirozenému, inspirují se u přírodních národů
- tento styl je zastoupen výraznou skupinou české populace v rodičovském věku

Tradiční rozdělení

- **Autokratický styl** – při tomto stylu vychovatel hlavně rozkazuje a zakazuje. Mnoho sám mluví, nepustí druhé ke slovu. Klade podmínky pro dosažení něčeho žádoucího, příjemného, např. pochvaly. Hojně vyhrožuje, varuje, trestá. Málo respektuje přání a potřeby dětí. Má zásadně jiná, širší a vyšší práva než děti. Dává dětem málo příležitosti k samostatnému jednání, způsobu řešení úloh apod. Při tomto stylu výchovy se ale zejména děti nevychovávají k samostatnému, iniciativnímu a tvořivému řešení problémů, rozhodování a jednání. Je to styl výchovy, který odpovídá přípravě pro podřízenou roli v nedemokratické společnosti, a ne k přípravě občana demokratického státu.
- **Liberální výchova** – tato výchova je pro děti méně frustrující než autokratický styl, ale má i nepříznivé účinky. Vychovatel klade nízké požadavky, popřípadě nekontroluje jejich plnění. Nízká je výsledná úroveň vědomostí a dovedností dětí, zejména se nerozvíjí jejich svědomitost a vytrvalost.
- **Sociálně – integrační styl** – v tomto stylu přiznává vychovatel dětem lidská práva a důstojnost, respektuje v nich osobnost, bere je vážně, zejména je neponižuje. Podporuje jejich samostatnost a iniciativu. Působí spíše příkladem než množstvím příkazů a zákazů. Proto hojně užívá návrhů, otázek, podnětů pro děti, aby samy přemýšlely a účastnily se rozhodování. Nemluví stále sám a nechává mluvit děti. Pokud je nutno potrestat, volí formu, která dítě neponižuje.

3. Členové rodiny jako vychovatelé

Typy otcovských stylů:

- Citliví a milující otcové – dvojníci (empatie, porozumění)
- Otcové rovnostářského typu – kamarádi (rádi se dělí se svými problémy = zatěžují, nedávají dobrý model otcovství)
- Otcové – machři (prodloužení vlastního já, osobní mužnost a identita je spjata s výkony syna, uspokojují své egocentrické potřeby)
- Otec – psychopat (opak dvojníka, nevšímavost, necitlivost)
- Egocentrický otec (dříve ve vztahu k ekonomice, dnes jako překážka k dosažení úspěchu, moci)

Otcovské působení

= určováno vzájemným dynamickým ovlivňováním následujících činitelů:

- Nadšení pro roli
- **Postavy vlastního otce jako modelu pro roli**
- Představy o otcovství získané z médií
- Osobnost (temperament, charakter..)
- Kulturní, náboženská orientace

Sourozenecké působení

= tzv. sourozenecká konstelace – pořadí sourozenců

- A. perfekcionista, spolehlivý, svědomitý, dělá si seznamy, systematický, kritický, vážný, studijní typ
- B. Vyjednávač, má nejméně fotografií v rodinném albu, vyhýbá se konfliktům, nezávislý, silné vazby ke skupině vrstevníků, mnoho přátel, individualista
- C. Intrikán, okouzlující, svádí vinu na druhé, předvádí se, společenský, dobrý obchodník, vychytralý, upoutává pozornost

LITERATURA:

- ČÁP, J. Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy. Praha: ISV, 1996.
- BEAN, R. Jak rozvíjet tvořivost dítěte. Praha: Portál, 1995.
- DE SINGLY, F. *Sociologie současné rodiny*. Praha : Portál, 1999. ISBN 80-7178-249-1
- DINKMEYER, D – MCKAY, G. D. STEP: Efektivní výchova krok za krokem. Praha: Portál, 1996.
- DOBSON, J. Výchova dětí. Brno: Nová naděje, 1995, s. 237.
- HELUS, Z. Vyznat se v dětech. Praha: SPN, 1984.
- HERZKA, H. S. Rozumíme svému dítěti? Praha: 1996.
- KOMENSKÝ, J. A. Informatorium školy mateřské. Praha: SPN, 1958
- LEMAN, K. Sourozenecké konstelace. Praha: Portál, 1997.
- MATĚJČEK, Z. Co děti nejvíc potřebují. Praha: Portál, 1994.
- MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha : Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-325-3
- MATĚJČEK, Z. Dítě a rodina v psychologickém poradenství. Praha: SPN, 1992.
- MATĚJČEK, Z. Rodiče a děti. Praha: Avicenum, 1986.
- MATĚJČEK, Z. *Škola rodičů*. Praha : MAXDORF, 2000. ISBN 80-85912-29-5
- MATĚJČEK, Z. – DYTRYCH, Z. Děti, rodina a stres. Praha: 1994.
- MATOUŠEK, O. Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993.
- MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-86429-87-8
- ROGGE, J-U. děti potřebují hranice. Praha: Portál, 1996.
- STŘELEČEK, S. a kol. Kapitoly z rodinné výchovy. Praha: Fortuna, 1992.
- SOBOTKOVÁ, I. Psychologie rodiny. Praha: Portál, 2001.
- ŠULOVÁ, L. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha : Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0877-4
- ŠULOVÁ, L. Všechny příspěvky z Raabe.
- YABLONSKY, L. Otcové a synové. Praha: Portál, 1995.